

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора Поліщук Віри Аркадіївни на дисертацію **ЛОГВИНЕНКО Тетяни Олександрівни «Теорія і практика підготовки соціальних працівників в університетах Скандинавських країн: Данія, Норвегія, Швеція»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність дослідження зумовлена важливістю, необхідністю професійної підготовки фахівців відносно нового для нашої країни профілю – соціальних працівників, постійним розширенням сфер і напрямів їх професійної діяльності, що передбачає готовність до виконання професійних функцій на різних рівнях та з різними категоріями клієнтів а також доцільністю, а, вірніше, необхідністю, вивчення й осмислення зарубіжного досвіду підготовки соціальних працівників з метою його упровадження в освітньому просторі України.

Дисертаційне дослідження Тетяни Олександрівни Логвиненко виконане відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка в межах комплексного дослідження «Теоретико-практична підготовка фахівців соціальної сфери на засадах компетентнісного підходу» (номер державної реєстрації 0116U003882). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 4 від 22.02.2007 р.) і узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 4 від 24.04.2007 р.).

Наукова логіка та науковий апарат дослідження. Науковий апарат дисертаційного дослідження збалансований. **Мета дослідження**, як передбачення кінцевого результату, відображає його основні надбання у вигляді виявлення провідних тенденцій й особливостей становлення і

розвитку систем підготовки майбутніх соціальних працівників в університетах Данії, Норвегії, Швеції й обґрунтування можливостей творчого використання прогресивних ідей цього досвіду у процесі модернізації підготовки фахівців соціальної сфери в університетах України.

Об'єктом дослідження обрано процес підготовки фахівців соціальної сфери в університетах Скандинавських країн.

Предметом дослідження: становлення і розвиток систем професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в університетах Данії, Норвегії, Швеції.

Завдання дослідження та його етапи дають можливість представити спрямованість наукового пошуку на підсумковий і проміжні результати та послідовність їх отримання.

Слід відмітити виважену загальну логіку наукового дослідження, яка відображена у його структурі та отриманих результатах.

Дисертанткою проведена значна робота щодо систематизації поняттєво-термінологічного апарату з досліджуваної проблеми. Проведено аналіз та здійснено інтерпретацію понять, а саме: «соціальна політика», «соціальна робота», «професіоналізація», «підготовка фахівців соціальної сфери», «університетська освіта», «соціальний працівник», «європейський освітній простір», «євроінтеграція», «Скандинавські країни» та інших.

Слід відмітити досить толерантний підхід дисертантки до аналізу педагогічних надбань інших авторів, що надає дисертаційному дослідженню виваженості та глибини.

Змістове наповнення дисертаційного дослідження. Відповідно до логіки дослідження та визначеного наукового апарату розкриваються його основні положення. Перш за все, у цьому плані необхідно відмітити виважений підхід дослідниці щодо наукового обґрунтування концепції дослідження. Підготовка соціальних працівників в університетах Скандинавських країн (Данія, Норвегія, Швеція) розглядається Тетяною Олександрівною як складне соціально-історичне явище, системний

педагогічний процес, якому притаманна діалектика становлення і розвитку в суспільному житті та освітній діяльності, власні освітньо-теоретичні та практичні концепти, суспільно-мотиваційна і педагогічна зумовленість, а також відповідна структура: мета, завдання, зміст, технологія реалізації, оцінка якості, загальні соціально-педагогічні механізми ефективного функціонування.

Реалізація концепції дослідження потребувала широкого вивчення й осмислення теоретичних і науково-методичних праць науковців Скандинавських та інших європейських країн, безпосереднього вивчення практичного досвіду підготовки фахівців. Такий підхід позначився на обґрунтуванні теоретичних засад досліджуваного процесу, його принципів, змісту, розкритті особливостей його реалізації.

Концептуальний задум наукового пошуку зумовлював необхідність порівняльного аналізу явищ і процесів, що стосувалися різних аспектів професійної підготовки соціальних працівників в університетах Данії, Норвегії і Швеції. Концепція дослідження і його спрямування були підпорядковані Тетяною Олександрівною на виявлення прогресивних ідей досвіду цих країн з метою творчого їх використання в освітньому просторі України.

Для розв'язання визначених завдань і досягнення мети дослідницею використовувалися різноманітні **методи дослідження**: загальнонаукові, емпіричні, порівняльно-педагогічні, статистичні. Ретроспективний аналіз здійснювався для дослідження цієї проблеми у динаміці, вивчення тих політичних, соціально-економічних та інших умов, в яких відбувалися становлення і розвиток соціальної роботи та виникла об'єктивна потреба організованої підготовки фахівців для цієї сфери.

Важливу роль у вивченні досвіду професійної підготовки соціальних працівників у Скандинавських країнах мало проходження автором дослідження наукового стажування у Школі соціальної роботи Лундського університету.

На різних етапах наукового пошуку Тетяною Олександрівною Логвиненко було використано 826 джерел, в тому числі 339 іноземними мовами, зокрема: 86 офіційних документів та статистичних матеріалів з питань соціальної й освітньої політики, законодавчі акти, урядові постанови; аналітичні матеріали та офіційні документи міжнародних організацій з питань освіти і науки (Організації економічного і соціального розвитку (ОЕСР), Європейської асоціації університетів (ЄАУ), Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи (МАШСР), Ради міністрів Північних країн, Інституту освіти ЮНЕСКО, ЄВРОСТАТу та ін.); матеріали наукових фондів бібліотек;— наукову, науково-методичну, інформаційно-аналітичну, навчальну літературу університетів й університетських коледжів Данії, Норвегії і Швеції; монографічні та інші праці скандинавських і вітчизняних учених; матеріали зарубіжних періодичних видань.

Найбільш істотними науковими результатами, які містяться дисертації Логвиненко Тетяни Олександрівни «Теорія і практика підготовки соціальних працівників в університетах Скандинавських країн: Данія, Норвегія, Швеція», є такі:

вперше у вітчизняній педагогічній науці здійснено цілісний аналіз становлення, розвитку і функціонування систем підготовки соціальних працівників в університетах й університетських коледжах Данії, Норвегії, Швеції; досліджено теоретико-методологічні засади університетської освіти Скандинавських країн як освітньо-педагогічного середовища підготовки соціальних працівників; обґрунтовано чинники професіоналізації соціальної роботи в Данії, Норвегії, Швеції; простежено генезу і обґрунтовано періодизацію становлення і розвитку підготовки фахівців для соціальної сфери; на основі ретроспективного аналізу конкретно-історичних умов уточнено концептуальні підходи до формування змісту, відбору організаційних форм і методів підготовки соціальних працівників у досліджуваних країнах; виявлено провідні тенденції трансформації та визначено чинники, що зумовлюють зміни в системах підготовки майбутніх

соціальних працівників Скандинавських країн та України в сучасних умовах євроінтеграції;

удосконалено концептуальні положення теорії соціальної роботи і соціальної педагогіки, виокремлено принципи реалізації інтегративного і студентоцентрованого підходів до здійснення професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери;

до наукового обігу уведено 55 документів, зокрема, навчально-методичні матеріали щодо трициклової (трирівневої) підготовки соціальних працівників (бакалавр, магістр, доктор), оригінальні матеріали досліджень скандинавських науковців, що сприятиме створенню цілісного уявлення про професійну підготовку конкурентоспроможного фахівця соціальної сфери та перспективи розвитку вітчизняної теорії і практики соціальної роботи.

Результати дослідження **впроваджено** у навчальний процес 9 вищих навчальних закладів України, зокрема: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет (довідка № 68/16/27 від 20.02.2016 р.), ДВНЗ «Запорізький національний університет (довідка № 01-15/64 від 18.04.2016 р.), ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (довідка № 455/24 від 17.03.2016 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 241-33/03 від 22.02.2016 р.), ДВНЗ «Ужгородський національний університет (довідка № 849/01-27 від 21.03.2016 р.), ВНЗ «Український католицький університет (довідка № 90/16 від 06.04.2016 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/15-839 від 21.03.2016 р.), Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (довідка № 106 від 31.03.2016 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 757 від 14.04.2016 р.).

Основні теоретичні та практичні результати дослідження пройшли належну апробацію у доповідях на наукових симпозиумах, наукових, науково-практичних конференціях різного рівня.

На основі вивчення наукових джерел Тетяною Олександрівною виокремлено провідні періоди становлення і розвитку підготовки соціальних працівників в Скандинавських країнах: *допрофесійний* (середина XII – кінець XIX ст.); *початковий* (початок XX ст. – 40-і рр. XX ст.); *стабілізаційний* (50 – 60-ті рр. XX ст.); *реформаторський* (70 – 90-ті рр. XX ст.); *інноваційний* – (1999 р. – початок XXI ст.).

Позитивної оцінки заслуговує запропоноване авторське визначення поняття професійної підготовки фахівців для соціальної сфери, як «спеціально організованої, цілісної, системної педагогічної діяльності вищих навчальних закладів, спрямованої на формування компетентних соціальних працівників/соціальних педагогів, які характеризуються теоретичною, практичною і психологічною готовністю до виконання різноаспектних функцій соціальної роботи і соціально-педагогічної діяльності відповідно до потреб і особливостей (соціально-політичних, соціально-економічних, культурологічних) розвитку країн, в яких вона відбувається».

Позитивної оцінки заслуговує аналіз впливу на процес професійної підготовки соціальних працівників провідних тенденцій розвитку європейського освітнього простору, міжнародних та національних професійних асоціацій та федерацій соціальних працівників і соціальних педагогів, що діють у Данії, Норвегії і Швеції.

Тетяною Олександрівною встановлено, що університетська освіта у Данії, Норвегії, Швеції функціонує відповідно до загальних тенденцій розвитку у європейському освітньому просторі й характеризується високими показниками за різними напрямками університетської діяльності. У досліджуваних країнах на освіту виділяється до 7,8% ВВП (при середньоєвропейському – 4,9%). У витратах вищих навчальних закладів Швеції на навчання в середньому припадає 44%, на науку – 56%.

Позитивно оцінюємо прагнення дослідниці розкрити сутність професійної підготовки працівників соціальної сфери у Данії, Норвегії, Швеції через призму системного підходу.

Ґрунтуючись на філософському тлумаченні ознак системи у процесі дослідження Тетяною Олександрівною визначено, що професійна підготовка фахівців соціальної сфери кожної з досліджуваних країн є педагогічною системою, цілісністю, що складається з підсистем і їхніх компонентів. Дослідницею обґрунтовано «Структурну модель системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери», спільну для Данії, Норвегії, Швеції за її структурними підсистемами і компонентами. У «Структурній моделі системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери» виокремлено три підсистеми: детермінантну, теоретико-концептуальну і діяльнісно-практичну.

У процесі дослідження з'ясовано, що освіта соціальних працівників у Данії і Норвегії зорієнтована на професійно-прикладну підготовку відповідно до «Спеціалізованої практичної моделі» («Specialized Field Model»), у Швеції запроваджено «Інтегровану дослідницьку модель» («Integrated Research Model»). Згідно з нею в університетах реалізовувалися освітні рівні не тільки бакалавра (як у спеціалізованій практичній), а й магістра і доктора, з посиленням дослідницької складової у підготовці. У дисертації розкрито суть «Інтегрованої практичної моделі» («Integrated Field Model»).

Аналіз результатів наукових досліджень і досвіду практичної діяльності уможливив виокремлення Тетяною Олександрівною спільних для навчальних закладів Данії, Норвегії і Швеції принципів професійної підготовки фахівців соціальної сфери (системності, компетентнісної цілеспрямованості, науковості, демократизації, інтернаціоналізації, студентоцентризму, диференціації, мобільності та інших.

Вагомим надбанням дисертації є аналіз дослідницею змісту і технологій підготовки фахівців бакалаврського, магістерського і докторського рівнів.

У контексті впровадження заслуговує досвід використання аналізу життєвих проблемних ситуацій, імітаційних тренінгів, бліц-турнірів, дискусій, залучення студентів до розробки і захисту соціальних проєктів.

Дослідницею встановлено, що у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в досліджуваних країнах активно застосовуються електронні засоби комунікації, «мережева модель» і дистанційне навчання, а також масові відкриті он-лайн курси (MOOCs), віртуальні навчальні класи («virtual class»), відеопрезентації, відеолекції, аудіо- та відеоконференції тощо. Практикуються різні види письмових завдань (самоаналіз, опис, формування пропозицій, розробка соціальних проектів); використовуються методи самоспостереження, розмірковування, осмислення, узагальнення; робота в мікрогрупах; спільне навчання з іноземними студентами, що сприяє активному інтеркультурному спілкуванню і навчанню. Забезпечується формування у майбутніх фахівців, особливо у магістрантів і докторантів, компетенцій і готовності до науково-дослідницької роботи. Дослідницею схарактеризовано роль і технологію організації і здійснення практичної підготовки практики майбутніх фахівців соціальної сфери.

Розкрито досвід розробки й упровадження міжнародних освітніх програм у рамках діяльності міжнародних університетських консорціумів. Проаналізовано досвід реалізації міжнародних магістерських програм «Європейський магістр із соціальної роботи», за якими навчання відбувається почергово в університетах різних країн. Студенти ознайомлюються з традиціями та особливостями соціальної роботи, специфікою організації діяльності соціальних служб, досвідом практичної підготовки, що відкриває широкі можливості для професійного становлення магістрів.

У роботі значну увагу дослідниця приділяє оцінюванню якості професійної підготовки соціальних працівників. Так, у процесі дослідження виявлено, що спільним для досліджуваних країн є створення та функціонування відповідних агенцій з оцінювання якості вищої освіти, ліцензування і акредитації навчальних програм та освітніх закладів.

Тетяною Олександрівною здійснено порівняльний аналіз Скандинавського досвіду підготовки фахівців соціальної сфери та українського, який виявив наявність спільних і відмінних ознак. Для нашої країни особливе зацікавлення викликають відмінності, які стосуються вимог до абітурієнтів, термінів навчання (бакалаврська програма – 3 – 3,5 роки і магістерська 1 – 2 роки у Скандинавії, в Україні відповідно 4 і 1,5 – 2 роки); логіки і тривалості практичної підготовки, досвіду її проходження за кордоном (в Україні така практика як норма – відсутня); активне використання у процесі професійної підготовки іноземної мови (англійської): викладання навчальних курсів на англійській мові, використання навчальної літератури (до 45%) іноземними мовами, запрошення лекторів зарубіжних університетів-партнерів, створення змішаних навчальних груп з вітчизняних та зарубіжних студентів, реалізація студентоцентрованого підходу у навчанні (свобода вибору дисциплін, місця проходження практики тощо). На впровадження заслуговує досвід створення навчальних міжуніверситетських інтернаціональних об'єднань-консорціумів, що пропонують сучасні інноваційні інтеркультурні навчальні програми з соціальної роботи різних освітніх рівнів. Реалізація концепції інтегрованого підходу до структурування змісту навчального матеріалу, що має своїм результатом значно меншу, у порівнянні з Україною, кількість предметів для одночасного вивчення.

Дослідницею виокремлено прогресивні ідеї досвіду Данії, Норвегії, Швеції, які, за її переконанням, сприятимуть вдосконаленню підготовки фахівців соціальної сфери в Україні. Серед пропозицій дослідниці особливої уваги заслуговують ідеї щодо реалізації студентоцентрованого підходу у навчанні, використанні у навчальному процесі інноваційних інтерактивних та інформаційно-комунікаційних технологій; посилення практичної спрямованості підготовки, в якій особливу роль відіграє практика, зокрема зарубіжна; інтернаціоналізація навчального процесу й урізноманітнення засобів спільної діяльності з вітчизняними та зарубіжними вищими

навчальними закладами; результативне оволодіння англійською мовою як викладачами, так і студентами; зміцнення матеріально-технічної бази підготовки фахівців, поліпшення її фінансування.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що Тетяною Олександрівною Логвиненко розроблено і впроваджено у підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери навчально-методичний комплекс, що охоплює: програми та навчально-методичні посібники з навчальних дисциплін «Соціальна педагогіка», «Порівняльна педагогіка систем вищої освіти», «Актуальні проблеми соціальної педагогіки» та «Технології соціально-педагогічної роботи з різними категоріями дорослого населення», поняттєво-термінологічний словник з дисципліни «Соціальна педагогіка», методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт (для бакалаврів і магістрантів соціальної роботи і соціальної педагогіки, студентів факультетів післядипломної освіти, слухачів курсів підвищення кваліфікації).

Матеріали дослідження, його висновки та положення мають міждисциплінарний характер і можуть використовуватися у викладанні курсів «Педагогіка вищої школи», «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», «Порівняльна педагогіка», «Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах» та ін., а також для написання наукових праць, підготовки підручників, навчальних посібників з питань вищої освіти, технологій соціальної і соціально-педагогічної роботи, професійної підготовки соціальних працівників у зарубіжних країнах тощо.

Одночасно вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та проаналізувати дискусійні моменти щодо вирішення досліджуваної проблеми.

1. Позитивно оцінюючи суперечності, які визначені дослідницею на основі врахування вивчення стану професійної підготовки соціальних працівників у педагогічній теорії і на практиці в Україні, вважаємо, що їх перелік доцільно було доповнити суперечністю, яка на сьогоднішній день має місце в нашій країні, це суперечність між статусом соціальної педагогіки і

соціальної роботи як видами професійної діяльності і спеціальностями, за якими здійснюється підготовка студентів у вищих навчальних закладах за відповідними галузями (згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 06 листопада 2015 року № 1151).

2. Метою дослідження передбачено виявлення провідних тенденцій й особливостей становлення і розвитку систем підготовки майбутніх соціальних працівників в університетах Данії, Норвегії, Швеції. Позитивно оцінюємо виокремлені, схарактеризовані й подані у висновках особливості розвитку університетської освіти Скандинавських країн. Щодо тенденцій, то зауважимо, що у загальних висновках дослідницею подані лише тенденції, притаманні європейській університетській освіті у другій половині XX – на початку XXI ст. Вважаємо, що поряд із загальноєвропейськими дослідниці доцільно було виокремити й схарактеризувати тенденції, які притаманні власне процесу становлення і розвитку систем підготовки майбутніх соціальних працівників в університетах Данії, Норвегії та Швеції.

3. Позитивно оцінюючи прагнення дослідниці розкрити сутність професійної підготовки працівників соціальної сфери у Данії, Норвегії, Швеції через призму системного підходу вважаємо за доцільне зауважити, що у «Структурній моделі системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери» при характеристиці теоретико-концептуальної і діяльнісно-практичної підсистем доцільно було більше уваги звернути увагу на теоретико-концептуальне обґрунтування професійного зростання соціальних працівників і реалізації концепції їх професійного навчання упродовж усього життя.

4. Вважаємо, що дисертація носила б більш довершений характер, якби Тетяна Олександрівна у підрозділі 5.2. «Можливості творчого використання прогресивних ідей скандинавського досвіду підготовки соціальних працівників в Україні» більш чітко висловила власну позицію стосовно вирішення проблеми визначення й окреслення функціонального поля соціальної педагогіки і соціальної роботи як сфер професійної діяльності і

спеціальностей (чи освітньо-професійних програм) підготовки студентів у вищих навчальних закладах.

5. Позитивно оцінюючи окреслений дослідницею перелік провідних напрямів творчого використання прогресивних ідей досвіду професійної підготовки соціальних працівників у Данії, Норвегії і Швеції, які сприятимуть вдосконаленню підготовки фахівців соціальної сфери в Україні, вважаємо, що його вартувало доповнити положеннями щодо розширення повноважень і впливу професійних об'єднань й асоціацій соціальних працівників на процедуру ліцензування та акредитації освітньо-професійних програм підготовки та реалізацію надбань скандинавських країн щодо післядипломного навчання фахівців соціальної сфери.

Висловлені зауваження, побажання, дискусійні моменти не применшують високої оцінки наукового рівня дисертації, яка є внеском у розробку проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Загальний висновок.

Логіка дослідження, послідовність викладу та доказовість положень і висновків – це ті характеристики, які надають дисертаційному дослідженню цілісності, повноти, завершеності. Не викликає сумніву теоретичне і практичне значення проведеного дослідження, оскільки отримані результати та представлені узагальнення заслуговують на впровадження у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Висновки сформульовані дисертанткою чітко і повно, розкривають за поставленими в роботі завданнями основні надбання та результати дослідження. В опублікованих за темою дисертації працях викладено основні положення, здобуті у процесі наукового пошуку. Зміст дисертації адекватно відображено в авторефераті.

Відзначимо стилістичну культуру дисертаційного тексту, його продуману структуру, логічність висновків до кожного розділу,

концептуальний характер загальних висновків, широту апробації та джерельної бази, різноманіття і креативність додатків.

Дисертація «**Теорія і практика підготовки соціальних працівників в університетах Скандинавських країн: Данія, Норвегія, Швеція**» є завершеним самостійним дослідженням, що відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, вимогам, які ставляться до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, а її автор – **Тетяна Олександрівна Логвиненко** заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

В. А.Поліщук

